

Svenska samtalsmönster och -kulturer

Ett pluricentriskt perspektiv

Jan Lindström

Nordiska språk, Helsingfors universitet

Språk- och litteraturkollokvium, Svenska Akademien

Stockholm, den 14 mars 2016

Svenskan som ett pluricentriskt språk

Svenskan i Sverige

- Dominerande varietet (DV)
- Huvudspråk
 - Talas av en majoritet
- Centrum
 - innovativ

Svenskan i Finland

- Icke-dominerande varietet (IDV)
- Officiellt språk
 - Talas av en minoritet
- Periferi
 - konservativ
- Randområde
 - kontakt med omgivande språk

Finlandssvenska särdrag

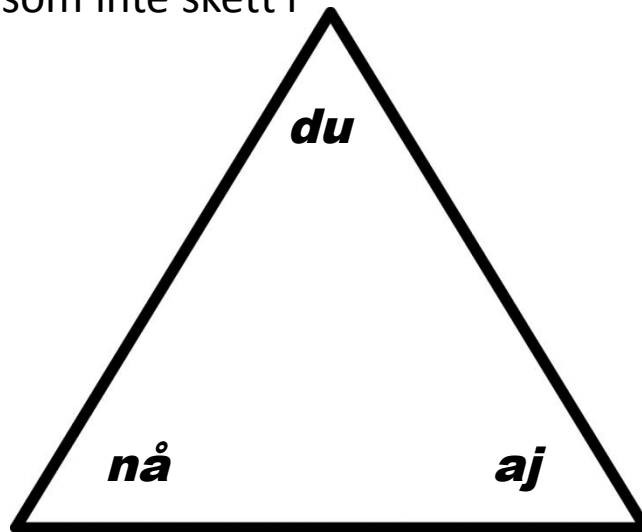
– relativa och absoluta

Språklig nivå	Relativt särdrag	Absolut särdrag
Fonologi	apokopé: <i>int, måst</i>	en ordaccent
Lexikon	<i>nog</i> 'definitivt'	<i>lavoar</i> 'tvättställ'
Syntax	<i>inte</i> i satsinledning	<i>skulle</i> i villkorssats

- De relativa särdragen har viss spridning även i Sverige (t.ex. "provinsialismer")
- De absoluta särdragen är delvis arkaismer, delvis särutvecklingar (vars motor kan vara språkkontakt)

Divergerande mekanismer – exemplifierade med diskursmarkörerna *aj*, *nå*, *du*

Innovationer i DV som inte skett i
IDV

Bevarande av drag som utgått
från DV

Innovationer i IDV som inte skett
i DV

Möjlig konvergens med finska

Ser vi divergens i våra samtalsmönster?

- Interaktion och variation i pluricentriska språk (IVIP)
 - RJ finansiering 2013-2020
 - Stockholms U, Helsingfors U, Åbo U, I för språk och folkminnen (Gborg)
 - Pragmatisk variation i samtal från domänerna service, lärande, vård inspelade i Sverige och Finland
 - Undersöka former av att engagera sig i social interaktion

Två exempel från yttrandesyntaxen

1. Negation/affirmation som fundament
 - *Inte* i satsinledande position
 - *Nog* i satsinledande position
2. Självpresentationsrutinen på telefon
 - Att hälsa och presentera sig som uppringare

Negation/affirmation som fundament

Inte / nog

Inte som fundament

- HEL_SVE_RL_041AB

PE2: ja (0.6) ursäkta va va namn[et]
KU1: [Lind]gren [(0.4) °tror] ja ja
beställde°
PE2: [Lindgren]
PPP: (19.0)
PE2: näe kan de vara på nå annat namn
PE2: eller telefonnummer som vi kan söka på så
KU1: aj ja [vänta nu va e de]
PE2: [(förmodligen e inga] på)
PPP: (0.6)
KU1: fem ett fem tre (0.9) åtta (0.8) h (1.4)
KU1: eh fem se- (0.7) fasen
PE2: ((skrattar))
KU2: vänta nu ja har ju hennes nummer (.)
KU2: ja du har de kanske på din mobil
KU1: ja har den här (0.4) .h
KU1: int kommer ja ihåg
PE2: [nä]
KU1: [nä] man kan knäppa dom nuförtiden så att

I äldre svenska

- FREDRIKSSON: Ja, men hvarföre skulle jag göra det, säg! Det är ju så många andra som ingenting göra. Alla de här rika och förnäma herrskaperna, som klä' sig i siden och panascher, och ska' vara så fasligt utlästa, och bildade, jag undrar hvad nytta de göra, jag?
- MATHILDA: *Intet blir det någon ursäkt för oss.*

(Svensk dramadialog, *Tidens strid eller det bästa kapitalet*, 1850)

Nog som fundament

- HEL_SVE_RL_016

KU1: men ska ja nu läm- löna: de sig att lämna
eller ska vi hålla det då ((skrattar))

PE1: nå ja tror inte här e ju (.)
här e ju den (.)

nå här e tie minuter kvar

nog kan de ju komma nån alltid

I äldre svenska

Men min Anna Greta! nog,
Nog vet du nu väl på vem jag pekar,
Fan i dej så du mig bedrog

(C.E. Bellman, *Fredmans epistel* nr 35)

Initial negation/affirmation i finska

En minä sitä ostanut.

NEG jag det-PAR köpte-CNEG-PST

'Inte köpte jag det.'

Kyllä se sopii siihen.

AFF det passa-PRS där-ILL

'Nog passar det (in) där.'

Konvergerande mönster

Sekvens	Led-1		Målstruktur
Respons	En	minä sitä ostanut	VSO
Respons	Inte	köpte jag det	XVS
Respons	Kyllä	se siihen sopii	XSV
Respons	Nog	passar det där	XVS

- I vissa pragmatiska sammanhang (t.ex. responser) utnyttjar finska och finlandssvenska initiala ledtyper av samma slag (vilket påverkat finlandssvenskans strukturella "fenotyp")
 - Begränsade pragmatiska kontexter i sverigesvenska: avfärdanden
 - Vanligare i något äldre svenska
- Den språkliga målstrukturen ("genotypen") är bevarad
 - Finlandssvenska är ett V2-språk med basledföljden XVS

Uppringarens presenteringsrutin

Att hälsa och presentera sig

- Luckan (Helsingfors) – det finlandssvenska informations- och kulturcentret
 - 26 inspelningar (1994), 8 (2013); N=34
- Lorensbergsteatern (Göteborg)
 - 71 inspelningar (2013)

Självidentifiering vid Luckan

Luckan 94

((ringsignal))

S: Luckan Maj Ringman;

U: Nå de e Siv Nyberg här he_:j.

S: Hej hej↑

HEL_LUC_TEL_006

((ringsignal))

S: Luckan i Helsingfors

U: Nå de här e Jan Andersson från Lilla Teatern hej.

S: Hej hej;

prt + (hälsn) + nexus + identif +

lokativ + (hälsn)

ja	de här e	Patrik Söderqvist			hej
jo	de e	Elisabet Nordberg			godda
jo	de här e	Berit Lehtola	från Mårtensdal		hej
jå		Majbritt Söderström		här	hej
mm jā:	de e	Per Söderman	här från Mainosnurkka	här	hej
nå	de e	Siv Nyberg		här	hej
nå	de e	Nina Stenberg		här	mojn
nå	de e	Krister Lindfors			hej
nå	de e	Helena Lukkarinen	från Unga Teatern		hej
nå	de e	Maj Ringman	från Luckan	här	hej
nå	de e	Silja Pekkanen			hejsan
nå	de e	Marita Ekberg		här	hej
nå	de här e	Nina Holm			hej
nå	de här e	Aila Nykvist			guddag
nå		Maria	igen	här	hej
nå:	de e	Ingbritt Snickars		här	hej
	de e	Maria Holm		här	hej
	de e	Nina Kjällström			hej
hej	de här e	Irmeli Björkö			
	de här e	NN			hej
		Benita Haldin			hej
		Katrin Eriksson			hej
		Stina Malmström		här	hej

prt + (hälsn) + nexus + identif +

lokativ + (hälsn)

ja	de här e	Patrik Söderqvist		nej
jo	de e	Elisabet Nordberg		godda
jo	de här e	Berit Lehtola	från Mårtensdal	nej
jå		Majbritt Söderström		nej
mm ja:	de e	Per Söderman	här från Mainosnurkka	nej
nå	de e	Siv Alberg		nej
nå	de e	Nina Stenberg		mojn
nå	de e	Krister von Schantz		nej
nå	de e	Helena Lukkarinen	från Unga Teatern	nej
nå	de e	Maj Ringman	från Luckan	nej
nå	de e	Silja Pekkanen		hejsan
nå	de e	Marita Ekberg		nej
nå	de här e	Nina Holm		nej
nå	de här e	Aila Nykvist		guddag
nå:		Maria	igen	nej
	de e	Ingbritt Snickars		nej
	de e	Maria Holm		nej
	de e	Nina Kjällström		nej
nej	de här e	Irmeli Björkö		nej
	de här e	NN		nej
		Benita Haldin		nej
		Katrin Eriksson		nej
		Stina Malmström	här	nej

Självidentifiering vid Lorensberg

GBG_LB_TEL_009_OC

- 11 *PE1: biljettkassan det var Lena (0.8)
- 12 *UP1: ja hejsan mitt namn e Anna Stolt (0.4)
- 13 *PE1: hej

GBG_LB_TEL_017_OC

- 13 *PE1: biljettkassan de e Kristina (0.3)
- 14 *UP1: ja: hej ja heter Benita Stenberg
- 15 *PE1: hej

GBG_LB_TEL_012_OC

- 11 *PE1: biljettkassan de e Kristina (0.4)
- 12 *UP1: ·h hej Marie Eriksson heter ja
- 13 *PE1: ja hejsan

prt + (hälsn) + (nexus) + identif + (nexus) + (hälsn)

			Förnamn Efternamn från Ortnamn		
tack	hej	de va	Förnamn Efternamn		
ja	hej	ja heter	Förnamn Efternamn		
ja	hej	ja heter	Förnamn		
	hej	ja heter	Förnamn Efternamn		
	hej	mitt namn va	Förnamn		
	hej	mitt namn va	Förnamn		
ja	hej	mitt namn va	Förnamn Efternamn		
mm	hej		Förnamn Efternamn	heter ja	
	hej		Förnamn Efternamn	heter ja	
ja	hej		Förnamn	heter ja	
mm	hej		Förnamn Efternamn	heter ja	
ja	hej du	ja heter	Förnamn		
ja	hej du		Förnamn Efternamn	heter ja	
	hej du		Förnamn Efternamn	heter ja	
ja	hejsan	ja heter	Förnamn Efternamn		
ja	hejsan	ja heter	Förnamn		
ja	hejsan	ja heter	Förnamn		
ja	hejsan	mitt namn e	Förnamn Efternamn		
ja	hejsan	mitt namn e	Förnamn		
	hejsan	mitt namn e	Förnamn		
ja	hejsan	mitt namn e	Förnamn Efternamn		
ja	hejsan	mitt namn va	Förnamn		
ja	hejsan		Förnamn	heter ja	
	hejsan		Förnamn	heter ja	
	hejsan		Förnamn Efternamn	heter ja	
ja	hejsan du	ja heter	Förnamn		
	hejsan du		Förnamn Efternamn	heter ja	
du			Förnamn		
			Förnamn Efternamn	heter ja	hej
mm			Förnamn Efternamn	heter ja	hej
ja			Förnamn	heter ja	hej
mm			Förnamn Efternamn	heter ja	hej

prt + (hälsn) + (nexus) + identif + (nexus) + (hälsn)

tack	hej	de va
ja	hej	ja heter
ja	hej	ja heter
	hej	ja heter
	hej	mitt namn va
	hej	mitt namn va
	hej	mitt namn va
ja	hej	
mm	hej	
	hej	
ja	hej	
mm	hej	
ja	hej du	ja heter
ja	hej du	
	hej du	
ja	hejsan	ja heter
ja	hejsan	ja heter
ja	hejsan	ja heter
ja	hejsan	mitt namn e
ja	hejsan	mitt namn e
	hejsan	mitt namn e
ja	hejsan	mitt namn e
ja	hejsan	mitt namn va
	hejsan	
	hejsan	
	hejsan	
ja	hejsan du	ja heter
	hejsan du	
du		
mm		
ja		
mm		

Förnamn Efternamn från
Ortnamn
Förnamn Efternamn
Förnamn
Förnamn Efternamn
Förnamn
Förnamn
Förnamn Efternamn
Förnamn Efternamn
Förnamn Efternamn
Förnamn
Förnamn Efternamn
Förnamn Efternamn
Förnamn
Förnamn Efternamn
Förnamn Efternamn
Förnamn
Förnamn Efternamn
Förnamn
Förnamn
Förnamn Efternamn
Förnamn
Förnamn Efternamn
Förnamn
Förnamn Efternamn
Förnamn
Förnamn Efternamn

heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja
heter ja

hej
hej
hej
hej

Identifiering i finska telefonsamtal

((ringsignal))

S: Leena Jokilaakso?,

U: No: Raija Välimaa täällä tervehdys.

nå: Raija Välimaa här tjänare

S: [No terve terve
nå tjena tjena

((ringsignal))

S: Mäki:>sellä<

hos Mäkinens

U: n:o: Mi:rja tässä hei. .hh

n:å: Mi:rja här hej

Prt + (hälsn) + (exist) + identif + (lokat) + (hälsn)

no	hei	täss-on	äiti		
no	moi	tääll-on	Maitsu		
no	terve	tääll-on	Leena		
no	tsau	tääll-on	Lissu		
no	hei		Titta	täällä	
no	moi		Pena	täällä	
no			Mirja	tässä	hei
no			Raija Välimaa	täällä	tervehdys
no			Mikko	täällä taas	
öö			Bosse	täällä	hei
			Pertti		huomenta

Prt + (hälsn) + (exist) + identif + (lokat) + (hälsn)

no
no
no
no
no
no
no
no
no
öö

hei
moi
terve
tsau
hei
moi

täss-on
tääll-on
tääll-on
tääll-on

äiti
Maitso
Leena
Lissu
Titta
Pena
Mirja
Raija Välimaa
Mikko
Bosse
Pertti

täällä
täällä
tässä
täällä
täällä taas
täällä

hei
tervehdys

hei
huomenta

Konvergerande mönster

Partikel	Nexus	Namn	Adverb	Hälsning
<i>no</i>		<i>Maiju</i>	<i>tässä</i>	<i>hei</i>
<i>nå</i>	<i>de e</i>	<i>Siv Alberg</i>	<i>här</i>	<i>hej</i>

- Den finlandssvenska rutinen är påfallande lik den finska i sht syntagmatiskt
 - Placering av hälsningen
 - Användning av ett lokativt proadverb ("här/tässä")
 - Men i viss mån också paradigmiskt
 - Inledande partikel (*nå* / *no*)
 - Existentiell presentering ("det är"/"tässä on")
 - Mest "jag heter", "mitt namn är" i de sverigesvenska institutionella samtalen

Slutsatser

- Det finns konventionella mönster för realisering av handlingen
 - negerande/affirmerande respons
 - ”självidentifiering” på telefon
 - på syntagmatiskt och paradigmiskt plan
- Finlandssvenska konventioner divergerar från de sverigesvenska men konvergerar med de finska

- Divergens och konvergens sker inom ramen för allmän svensk grammatik
 - Divergensen gäller varietetens ”fenotyp”: pragmatik, sättet att uttrycka sig, men kommer inte åt dess ”genotyp”, t.ex. Den basala V2-ledföljden i deklarativer
- Variationen i samtalsmönster och -kulturer
 - vittnar om interaktion mellan individer, samfund och språksamfund över språkgränsen finska/svenska
 - är påtaglig men samtidigt subtil mellan de svenska varieteterna
 - Ingen ”felaktighet” kan pekas på
 - Framstår klarast när grupper av individer jämförs
 - Det finns utrymme för individuell variation inom bägge svenska varieteterna

Referenser

- Hakulinen, Auli 1993. The grammar of opening routines. I: Shore, S. & M. Vilkuna (red.), SKY 1993. Helsingfors. 149–170.
- Lindström, Jan 2009. Negationen *inte* i satsens spets – *int e de ju rimlit*. I: Wide, C. & Lyngfelt, B. (red.), Konstruktioner i finlandssvensk syntax. Skriftspråk, samtal och dialekter. Helsingfors: SLS. 163-189.
- Lindström, Jan 2014. Uppringaren öppnar samtalet. Svenska, finlandssvenska och finska konventioner. I: Kosunen, R., Lepistö, K. & Rossi, P. (red.), Svenskan i Finland 14. Uleåborg: Uleåborgs universitet. 137-150.
- Lindström, Jan, Nilsson, Jenny, Norrby, Catrin, Wide, Camilla 2015. Le suédois en Finlande – et en Suède: aspects de la langue, locuteurs et variation. I: Carayol, M. & Peltola, R. (red.), Singularités, pluralités. Identités linguistique et littéraires en Finlande. Caen: Presses universitaires de Caen. 47-62.
- Lindström, Jan & Wide, Camilla 2015. Finlandssvenskt samtalsspråk. I: Tandefelt, M. (red.), Gruppspråk, samspråk, två språk. Helsingfors: SLS. 91-126
- Norrby, Catrin, Wide, Camilla, Lindström, Jan & Nilsson, Jenny 2012. Finland Swedish as a non-dominant variety of Swedish – extending the scope to pragmatic and interactional aspects. I: Muhr, R. (red.), *Non-Dominant Varieties of Pluricentric Languages: Getting the Picture. In memory of Michael Clyne*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 47–60.